

passat és difícil produir alternatives sistèmiques compatibles amb la democràcia, la justícia social i el medi ambient. Per acabar amb una ironia, Eagleton es despenjaria amb un comentari sardònic sobre el text de Fontana apuntant que, com tota l'obra de Marx, o de Jesucrist, és igualment filla d'aquesta tradició emancipatòria tan pròpia del cristianisme (*Why Marx Was Right*, p. 157). ☺

Ernest Garcia

LES MOLTES FACETES D'UN AUTOR QUE SE'N VA I TORNA AL RITME DE LES CRISIS

Karl Polanyi. Una vida a l'esquerra

Gareth Dale

Traducció de Josep Ventura

414 pp., 2019, València, Institució Alfons el Magnànim

El llibre de Dale és una biografia del filòsof i teòric social hongarès Karl Polanyi, basada en una consulta exhaustiva de tota mena de fonts documentals. El resultat de la recerca és una narració prolixa, descriptiva i rica en detalls.

Dale fa un recorregut minuciós per totes les etapes de l'accidentada trajectòria acadèmica i política de Polanyi i un inventari, no menys meticulós, de les seues connexions intel·lectuals, polítiques i sentimentals. Connexions, convé advertir-ho, no sempre fàcils de seguir, perquè van ser múltiples i multidireccionals, tot i que podria interpretar-se que van mantenir una certa coherència de fons. La informació proporcionada per Dale és un bon complement per a les lectures i lectors que tinguen un coneixement només parcial de l'obra de Polanyi. Una circumstància, aquesta del coneixement parcial, que no és infreqüent, perquè l'impacte del seu llibre més conegut, *La gran transformació*, ha estat molt més gran que el de la resta de la seua obra. Com a conseqüència, la recepció de les idees de Polanyi ha estat una mica esbiaixada, i en bona mesura continua sent-ho, de manera que el llibre de Dale és una contribució molt significativa a una visió més equilibrada i completa.

La influència de *La gran transformació* ha estat més gran que la d'altres obres de Polanyi, tot i que també més discontinua, menys estable i permanent que l'exercida en zones relativament circumscrites de les ciències socials (l'antropologia econòmica, la història de les institucions econòmiques...). En aquestes àrees, les seues idees sobre l'economia de les societats precapitalistes són una referència important, tant o més que les expressades al llibre pel qual és conegut fora dels cercles es-

pecialitzats. Polanyi va escriure *La gran transformació* durant la Segona Guerra Mundial, als Estats Units, on havia trobat un refugi transitori com a exiliat, primer de les dictadures del seu país natal i després del nazisme. Publicat en 1944, el llibre ha tingut una trajectòria interessant, amb alts i baixos marcadament paral·lels als cicles econòmics. D'entrada fou ben acollit, com una més de les explicacions de les causes històriques del nazisme i de les grans crisis de la primera meitat del segle XX. Segons aqueixa explicació, el feixisme és l'exacerbació del capitalisme sense escrúpols ni frens democràtics. Apareix per tal de tallar l'evolució natural de la democràcia cap al socialisme. I es veu afavorit per tota una sèrie d'interessos interns al sistema. Dale rescata molts detalls significatius. Apunta, per exemple, que Polanyi explicava als seus estudiants dels Estats Units que «l'individualisme porta al liberalisme, el liberalisme a la democràcia, la democràcia al socialisme» (p. 141). O resumeix alguns dels seus escrits dels anys trenta en els termes següents (ben actuals, per cert): «El secret de l'avanç del feixisme [...] no es trobava en la fortalesa numèrica de la seua base de suport, sinó, en primer lloc, en el suport tàcit que rebia dels capitalistes, la judicatura, l'exèrcit i la política, i, en segon lloc, en l'afebliment del moviment obrer». La constatació és interessant: Polanyi, de vegades, podia semblar un platònic impermeable a la realitat; tanmateix, era també capaç de fer observacions d'un realisme concret ben directe.

El ressò del gran llibre de Polanyi va disminuir notablement fins a la crisi econòmica de la segona meitat dels setanta i inicis dels vuitanta. Aleshores, la seua anàlisi sobre les «mercaderies fictícies» (la terra, el treball i el diner)¹ va proporcionar inspiració als analistes que detectaven les dificultats dels governs per finançar amb impostos els serveis propis de l'estat del benestar i començaven a descriure la situació amb la categoria «crisi fiscal de l'Estat». Alguns anys més tard, James O'Connor, un dels teòrics que havien fet servir les idees de Polanyi en el sentit suara esmentat, les va generalitzar a fi de proposar una explicació de la crisi ecològica en termes d'economia política. Sota el rètol «segona contradicció del capitalisme», aquesta línia d'anàlisi va tenir una incidència visible en les formulacions inicials del que avui es coneix com a ecosocialisme.² La idea era que el capitalisme depén d'unes «condicions de producció» que han de ser aportades «des de fora» del subsistema econòmic. Entre elles, las «condicions naturals de la producció», incloent-hi un

¹ Vegeu el cap. 6 de Karl POLANYI: *La gran transformació: Crítica del liberalismo económico*, Madrid, La Piqueta, 1989, pp. 121-134

² James O'CONNOR: «Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical introduction», *Capitalism, Nature, Socialism*, vol. 1, núm. 1, 1988, pp. 11-38

entorn natural relativament ben conservat, l'energia i els materials necessaris, el tractament de la contaminació i la restauració dels ecosistemes. O'Connor afegia que el cost creixent del subministrament de les condicions de producció (essencialment corresponents al concepte polanyià de mercaderies fictícies) planteja un dilema al sistema: o bé el mercat interioritza els costos, amb la consegüent disminució dels beneficis, o bé són assumits per l'Estat, fet que intensifica i agreuja la càrrega fiscal. Com a conseqüència, argumentava O'Connor, el medi ambient esdevé directament un conflicte polític.

Una vegada més, amb l'expansió econòmica dels anys finals del segle XX i els inicials del XXI, la influència de Polanyi passà a un segon pla. I així va restar fins a la reparació més recent, que al meu parer és la més espectacular i sonora de totes, en el context de la crisi econòmica iniciada en 2007. Des d'aleshores, Polanyi ha esdevingut una autoritat habitual per a bona part dels adversaris del neoliberalisme. Esmentaré només un exemple, tot i que podrien ser-ne moltíssims: per a Streeck, és un referent per a qualsevol de les posicions que es resisteixen a l'extensió del mercat a tots els àmbits de la vida, que lluiten per frenar la mercantilització de tots els aspectes de l'existència social.³ Amb menys intensitat i freqüència, està sent invocat també com a crític de la tecnocràcia: així, Kirby i O'Mahony mantenen que Polanyi ajuda a qui vol superar els límits del paradigma tecnològic.⁴

La confrontació entre Polanyi i el neoliberalisme té expressions més concretes i més d'ampli espectre. Entre les concretes, hom pot recordar la crítica d'una tesi de Von Mises, el seu contemporani, segons la qual la racionalitat econòmica no pot existir en una economia planificada; per a Polanyi, que sempre va mantenir que l'Estat podia —i havia de— sotmetre l'economia a les necessitats de la societat, aqueixa tesi era inacceptable. Però la imatge actual de Polanyi és més aviat la d'un crític del mercat en general. Dale arriba a dir que havia desenvolupat amb el temps un «odi inabastable contra el sistema de mercat» (p. 177) que s'expressa en tota la seua obra fonamental. Potser convindrà matisar: Polanyi és sobretot un crític abrandat de la idea que pot haver-hi un mercat autosuficient i autònom, deslligat de les altres institucions socials. De fet, manté, la tendència històrica a forçar els límits de la relació entre l'economia i la societat, desplegada des dels inicis del segle XIX, és la que havia desembocat en la gran crisi de la meitat del segle XX. En el terreny

³ Wolfgang STREECK: *Com acabarà el capitalisme? Assaigs sobre un sistema en fallida*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2017

⁴ Peadar KIRBY i Tadhg O'MAHONY: *The Political Economy of the Low-Carbon Transition: Paths Beyond Techno-Optimism*, Londres, Palgrave Macmillan, 2018, p. 20

metodològic i conceptual, la faena de dur endavant la refutació de les il·lusions ultraliberals correspon a una economia històrica i institucionalista. Dale assenyala les implicacions d'aquest punt de vista per als economistes: «Els correspon la tasca de desfer-se dels seus mites: que les consecucions polítiques, com la democràcia i els drets civils, són llegats a la humanitat per cortesia del sistema de mercat; que la justícia econòmica només es pot assolir sacrificant la llibertat política; i la concepció hegemònica del comportament econòmic com un seguit de decisions preses per individus que volen maximitzar la seua utilitat en un context d'escassetat» (p. 259).

Em sembla obvi que la caracterització de Polanyi com a enemic de l'autosuficiència del mercat i, en conseqüència, com a incompatible amb el neoliberalisme, és correcta. Ara bé, de crítics de la mercantilització del món, n'hi ha molts. Què és el que el fa ser «especial»? Per què la recent eclosió d'interès per les seues idees? Dale, al capítol final del seu llibre, en unes pàgines força interessants, suggereix que és la impossibilitat d'encasellar-lo el que explica el seu èxit entre aquells i aquelles que volen reafirmar els criteris socialistes sense adscriure's a cap de les expressions històriques més clarament definides d'aquesta ideologia. Polanyi va ser d'esquerreres, sí, però de quina classe dintre de les esquerreres? En aquest punt, la biografia redactada per Dale aporta una gran quantitat d'informació. La posició política de Polanyi, tot sumat, apareix com a més aviat inclassificable. Dale en repassa la trajectòria. Al seu país natal, abans de veure's obligat a abandonar-lo, Polanyi va dirigir el Partit Radical Burgés, que entenia com a partit de les classes mitjanes, clarament diferenciat de la classe obrera socialista i, alhora, procliu a col·laborar-hi, en termes que recorden vagament el productivisme saintsimonià. Més tard, va simpatitzar amb el socialisme liberal, amb el socialisme corporatiu i, sobretot, amb el socialisme cristià. Sempre va mantenir les distàncies amb el marxisme i, alhora, va mostrar-se sovint simpatitzant amb la Unió Soviètica, fins i tot en els moments més durs de l'estalinisme. I va elogiar també el New Deal rooseveltian i el laborisme britànic post-1945. Va estar pròxim a alguns dels grans noms de la socialdemocràcia austríaca i britànica, com ara Bauer, Adler, Tawney o Cole. Com a sociòleg, va mantenir una conceptualització més aviat funcionalista i organicista, al principi més, diguem-ne, spenceriana i liberal, i després no massa allunyada de Durkheim, de Parsons o del seu col·lega a la Universitat de Columbia, Merton. I no va trobar en tot això cap conflicte a l'hora de conservar l'admiració per Owen, el socialista «utòpic», ni d'emprendre desenvolupaments d'història institucional amb no poques notes que es podrien descriure com a weberianes.

La biografia escrita per Dale aporta una impressionant quantitat de detalls en la reconstrucció de la trajectòria intel·lectual i vital d'un autor al qual ha

dedicat molta atenció, i no sols en aquest llibre. Si de cas, convé apuntar que és aprofitable sobretot per a persones que coneguen bé l'obra de Polanyi, perquè no conté síntesis clares ni sistemàtiques de les principals teories de l'autor biografiat. Sí que introdueix, ací i allà, observacions sintètiques interessants i, al meu parer, ben enfocades. Com fa, per exemple, quan presenta el pla intel·lectual de Polanyi com una visió de l'economia substantiva i no formalista, alternativa a l'ortodòxia dominant. En paraules que Dale ha rescatat dels arxius de Polanyi, l'economia hauria de ser «l'estudi del “desig material de satisfacció”; una ciència que no parteix “tant de la ment i la seua racionalitat com del cos i les seues necessitats”» (pp. 263-264). Cal dir que, per a la gent dedicada a la sociologia o a l'antropologia, l'afirmació que l'economia és una més de les institucions socials, inseparable de la resta, no deixa de ser una evidència, carregada d'implícacions però en si mateixa trivial. Dale recorda que ressituar les coses en aqueixos termes continua sent una necessitat. ◐

Antoni Furió

ELS ORÍGENS HISTÒRICS D'UN SISTEMA CRIMINAL

Naples, 1343. Aux origines médiévales d'un système criminel

Amedeo Feniello

288 pp., 2019, París, Éditions du Seuil

Fa uns quinze anys, la nit del 31 de gener de 2005, tres joves de 25 a 30 anys van ser brutalment assassinats a la porta del col·legi on Amedeo Feniello ensenyava en aquella època, a Casavatore, a la província de Nàpols. Com d'habitud, ningú no va veure res, ningú no va voler-ne saber res (llevat d'una nena que uns dies després ho va contar tot, i amb tot detall, en una redacció escolar, en la qual relatava com ella, la seua família i els seus veïns ho havien vist tot des de les finestres de les cases que donaven a l'escola: els cotxes que arribaren, els homes que baixaren, els xicots emmanillats que cridaven, comprenent que tot s'havia acabat, suplicant per la seua vida; els tirs al cap i els cotxes que se n'anaren). La impunitat d'aquesta mena de crims, el desinterès de les autoritats per esclarir-los, la impotència de les forces d'ordre, el codi de silenci que ho tapa tot..., són característiques pròpies del sistema criminal —el crim organitzat— que se sol associar amb el sud d'Itàlia i l'illa de Sicília i que, en el cas concret de Nàpols, pren el nom de la Camorra.